

## ЛИЧНОСТНИ ЧЕРТИ И ЗАЩИТНИ МЕХАНИЗМИ

Мадолев Васил

Доц. д-р – Югозападен университет “Неофит Рилски”, гр. Благоевград

В настоящото изследване се поставя акцент върху връзката между защитни механизми и един от видовете устойчиви психични образувания – черти на личността. Те динамизират с различна сила процеса на съхраняване на личната ценност. При пораждаване на опасност да се осъзнае факта, че индивидът притежава нежелана черта, самата черта става стимулатор за предотвратяване на тази опасност чрез блокиране на съзнанието. Тук се разкрива, че чертите и техни равнища на развитие имат нееднакви блокиращи възможности, което се изразява в различия в броя и честотата на активизиране на защитни механизми.

In this report we have put an accent on the connection between the defense mechanisms and one of the stable psychological features – the personality features. They give a different power to the process of keeping the personal value. If a danger occurs one should realize the fact that the person has a feature that doesn't want. This feature becomes a stimulus for preventing this danger through conscious blocking. In the report it is revealed that the features and their levels of developing doesn't have identical abilities to block which can be seen through the different number and frequencies of activation of defense mechanisms.

Изследвания на З. Фройд [6], А. Фройд [5], А. Величков [1], А. Clarc [7], Ph. Cramer [8] и др. дават основание да приемем фактът, че личността много често преживява отрицателни емоции, свързани с опасността от обезценяване. Защитата на личностната ценност става чрез две основни групи от защитни механизми: а) външно изразени защитни поведенчески реакции; б) интрапсихични защитни механизми. Първият вид мерки стартират като безсъзнателни или частично осъзнати, или като напълно осъзнати.

Вторият вид - защитните механизми - се включват автоматично, т.е. независимо от силата на волята и яснотата на съзнанието. Това става, когато се породи опасност от осъзнаване на мисъл, постъпка, намерение, които биха свидетелствали за собствената непочтеност, слабост, непълноценност.

Тези механизми извършват своеобразен “психичен преврат” (З.Фройд), като заменят неприятното впечатление с друго, което е приемливо или въобще не допускат това впечатление в съзнанието. За целта се създава специален стадий за душевна организация за защита от опасността от осъзнаване на обезценяващия факт, включващи функциониране на един или няколко защитни механизми. Тези стадии, т.е. процеса на психична защита, се обуславя от различни причини.

Една от тях са чертите на личността. R.Plutchic, H.Kellerman, H.Conte [9] са едни от първите изследователи, които изразяват идеята, че личности със силно изразени черти на характера разчитат на определени защити. А. Налчаджян [3] развива схващането, че много нежелани черти биха фрустрирали индивида, ако той осъзнае тяхното силно присъствие у себе си. И тъкмо поради това подобни черти стимулират функциониране на защитни механизми с цел да държат извън пределите на съзнанието знание за тяхното съществуване у себе си.

Имайки предвид тези позиции формулирахме предположението, че черти на личността стават мотив за активизиране на различна съвкупност от интрапсихични защитни механизми. За проверка на предположението изпъкна необходимостта от решаване на следните задачи: 1. Да се разкрие влиянието на черти на личността върху мобилизиране на един или на съвкупност от защитни механизми; 2. Да се разкрие ролята на степента на развитие на черти относно честотата на активизиране на конкретни защитни механизми.

За разрешаване на очертаните задачи приложихме два вида теста: а) Тест за психологическа защита, разработен от R.Plutchic, H. Kellerman, H. Conte [9] и с доказана от нас надеждност:

чрез алфа на Конбах ( $\alpha=0.70$ ); б) Тест за измерване равнището на развитие на личностни черти, разработен от В.Мельников и Л.Ямпльонский [2]. Обработката на данните се извърши чрез прилагане на еднофакторен анализ и статистическата процедура Post Hoc Test - за определяне различията във влиянието на чертите върху защитни механизми. В изследването взеха участие 235 лица, обучаващи се във ВУЗ, принадлежащи и към двата пола - възраст от 19 до 26 години.

Нагледно данните от емпиричното проучване са отразени на Фигура №1. Анализът на данните показва, че отделните черти проявяват нееднаква мобилизираща мощ. Невротизмът и психотизмът са черти, които стимулират включване по пет защитни механизми; депресията - четири; социализацията и естетическата впечатлителност - по три; съвестността, асоциалността, сензитивността по два; активността, стеснителността, женствеността, интроверсията по един механизъм. Единствено чертата общителност не оказва влияние върху нито един защитен механизъм.

фиг. N 1 Активизиращи възможности на черти на личността относно защитни

невротизъм	F=3,881 P=0,022	формиране на реакция
	F=5,226 P=0,006	заместване
	F=10,861 P=0,000	регресия
	F=4,116 P=0,018	компенсация
	F=14,958 P=0,000	проекция
психотизъм	F=5,947 P=0,003	формиране на реакция
	F=8,361 P=0,000	заместване
	F=4,021 P=0,019	регресия
	F=3,556 P=0,030	компенсация
	F=14,381 P=0,000	проекция
депресия	F=3,727 P=0,026	
	F=9,721 P=0,000	заместване
	F=5,466 P=0,005	регресия
	F=8,255 P=0,000	компенсация
		проекция
психическа неуравновесеност	F=5,296 P=0,006	
	F=10,274 P=0,000	формиране на реакция
	F=5,228 P=0,006	регресия
	F=6,785 P=0,001	компенсация
		проекция
социализация	F=7,068 P=0,001	формиране на реакция
	F=4,076 P=0,018	заместване
	F=4,456 P=0,013	регресия
естетическа впечатлителност	F=3,222 P=0,038	
	F=4,885 P=0,009	регресия
	F=2,055 P=0,050	проекция
съвестност	F=3,760 P=0,026	
	F=6,522 P=0,002	проекция
		рационализация
асоциалност	F=5,235 P=0,006	
	F=3,881 P=0,022	заместване
		регресия
сензитивност	F=2,789 P=0,049	
	F=8,058 P=0,000	отрицание
		проекция
активност	F=0,927 P=0,048	заместване
стеснителност	F=3,070 P=0,048	формиране на реакция
женственост	F=4,980 P=0,008	проекция
интроверсия	F=4,684 P=0,010	формиране на реакция
общителност		

Този факт е свидетелство, че чертите притежават различни обезценяващи възможности. Притежаването на почти всяка една от тях (нейна ниска или висока степен на развитие) става заплаха за положителния образ за себе си, тъй като тя подбужда към осъдително поведение. Потенциалното осъзнаване на непристойна част от своята същност (проявяваща се под форма на черта) носи различна степен на опасност за собствената ценност, което става мотив за активизиране и на различна съвкупност от защитни механизми. За предотвратяване на осъзнаването на „опасната черта“, която подбужда или е подбудила извършване на обезценяващо поведение, се разчита на активизиране на един или съвкупност от защитни механизми.

Наследствени и социални фактори обуславят развитие в различна степен на черти у хората. Най-общо това различие се анализира в три аспекта: като изграденост в ниска, средна и висока степен. Изследването показва, че черти на личността стават регулатори на функциониране на защитни механизми и че тази регулация се осъществява както от черта като цяло, така и от равнища на нейното развитие. Получихме данни, които свидетелстват, че ниска, средна или висока степен на развитие на редица черти стават контролиращи фактори относно честотата на активизиране на определени защитни мерки. Конкретен аспект на този вид контрол илюстрираме чрез чертата съвестност (Фигура №2).

*Фигура №2. Различия в стимулиращите възможности на чертата съвестност в зависимост от равнището на нейното развитие*



Представените на фигурата данни дават основания за констатацията, че съществуват значими различия в равнища на развитие на чертата съвестност. И по-конкретно: групата от хора с ниско развитие на тази черта съществено се отличават от групите със средна и висока степен на нейната изграденост. Това означава, че хората, които са формирали чертата съвестност в по-ниско равнище, те по-рядко ще активизират защитните механизми проекция и рационализация, за да скрият от себе си факта, че заслужават нравствено осъждане. И обратно, хората със средно и високо развитие на тази черта по-често ще стимулират двата защитни механизми.

Представените данни и техните интерпретации дават основание да формулираме следните изводи. Първо, установи се, че чертите имат нееднакви стимулиращи възможности. Една част от тях, в сравнение с други черти, се оказват по-опасни за себеуважението. Тук се имат предвид чертите невротизъм и психотизъм. С цел да се предотврати силната фрустрация от тяхното осъзнаване, всяка една от тези черти става фактор за активизиране на пет защитни механизми. Друга част от чертите осъществяват по-ограничена защитна функция. Доказа се, че най-слаби стимулиращи възможности притежават активността, стеснителността,

женствеността, интроверсията, които активизират само по един защитен механизъм. Междинно място заемат чертите: психическа неуравновесеност, естетическа впечатлителност, съвестност и др., които стават фактори за импулсиране на два или три механизми.

Второ, не всички черти на личността провокират включване на защитни механизми. Една част от тях участват в процес на безконфликтна адаптация към средата. Подобно участие се реализира от чертата общителност. Възможно е при други изследвания да изпъкнат и други черти, които не се възприемат като заплаха за личната ценност.

Трето, не всички защитни механизми са еднакво пригодни за блокиране на съзнанието, поради притежаване на неприемливи черти. Една част от тях преработват по-ефективно този вид заплашваща Аза информация и поради това те стават предмет на по-често стимулиране в защитния процес. Тук се има предвид механизмите проекция, регресия, формиране на реакция, заместване.

Четвърто, регулиращи възможности се съдържат не само в чертата като цяло, но и в нейни равнища на развитие. Всяко равнище (ниско, средно, високо) има своя специфика и тъкмо то става фактор, влияещ върху честотата на стимулиране на определен защитен механизъм. Установи се, че всяка черта притежава равнище, което става по-често действащ импулс за активизиране на определен защитен механизъм.

Пето, получените данни и техния анализ стават допълнителна основа за обогатяване практиката на психологическото консултиране. Посредством диагностициране наличието на отрицателни черти в личността на страдащия, се разкрива възможност за прогноза на защитните механизми, които ще се активизират в процеса на консултацията или при всекидневното междуличностно взаимодействие.

## **ЛИТЕРАТУРА**

1. Величков А. Предполагаемите светове на личността. С., 2001.
2. Мельников В. Л., Ямильопский. Въведение в експериментална психология на личността. М., 1985.
3. Налчаджян А. А. Социално - психологическа адаптация. Ереван, 1988.
4. Олпорт Г. Личност в психологии. М., 1998.
5. Фройд А. Егото и защитните механизми. С., 2000.
6. Фройд З. Въведение в психоанализа. С., 1990.
7. Clark A. Defense mechanisms in counseling process. London, 1998.
8. Cramer Ph. The Development of Defense Mechanisms. Theory. Research and Assessment. New York, 1991
9. Plutchik R., H. Kellerman, H. Conte. A Structural Theory of Ego Defenses and Emotion.- In: Emotions in personality and psychopathology. E. Isard (Ed.). New York, 1979